

Jiří Blažek - David Uhlíř: Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, klasifikace

Praha, Karolinum 2002, 212 s.

Pre kvalitnú vedeckú prácu je teória nevyhnutným predpokladom. Táto myšlienka dominuje v úvodných častiach publikácie zameranej na neľahký pokus o systematizáciu a analytické zhodnotenie teórií regionálneho rozvoja, bez ktorých sa koncipovanie adekvátnej regionálnej politiky nezaobíde. Recenzovaná publikácia predstavuje podľa autorov pokus (a zdá sa, že pomerne úspešný) o zaplnenie určitej medzery vo vývoji myslenia v sfére regionálneho výskumu a regionálnej politiky v Českej republike, ktorá vznikla niekoľko desaťročnou izoláciou od vyspelých štátov s trhovou ekonomikou. V slovenskej odbornej literatúre som sa s podobnou publikáciou nestretla a vďaka jej všeobecnému charakteru predpokladám jej bohatú využiteľnosť i v slovenských odborných kruhoch. Jej význam vidím v tom, že umožňuje ľahkú orientáciu v hlavných medzinárodných prúdoch hodnotenia regionálneho vývoja a následné odvodzovanie princípov regionálnej politiky. Tento význam je o to dôležitejší, že podobne ako česká i slovenská odborná verejnosť mala pred rokom 1989 obmedzený prístup k hlavným prúdom medzinárodného výskumu v tejto oblasti. Napriek tomu, že už niekoľko desaťročí sa časť slovenských sociológov systematicky venuje tejto problematike, sféra regionálneho výskumu a regionálnej politiky bola po dlhé desaťročia na Slovensku podceňovaná oblasťou najmä v neekonomických vedách. Až v poslednom období v dôsledku neúmerného prehlbovania regionálnych rozdielov a hľadaním vhodných mechanizmov na ich odstránenie, ako i v súvislosti so vstupom Slovenska do EÚ sa otvoril širší priestor v tejto oblasti i pre viaceré spoločenské vedy.

Cieľom recenzovanej knihy je podať ucelený prehľad moderných teórií regionálneho rozvoja, poukazujúc pritom i na časovú postupnosť jednotlivých prístupov a ich konečnú systematizáciu. Kniha nemá len informatívny charakter, ale snaží sa o analytický prístup, rozbor a kritiku rôznych teoretických smerov a systematizáciu princípov. Pokúša sa i o stanovenie všeobecnejších rámcov a východísk jednotlivých prístupov a tiež o celkové zhodnotenie stavu poznania regionálnej problematiky. Tento zámer predstavuje neobyčajne pracnú a ťažkú úlohu, keďže teórií regionálneho rozvoja je veľké množstvo, sú koncepcne rôznorodé a východzie princípy týchto teórií sú často protikladné. Kniha má nepochybne pre svoju jedinečnosť už dnes značnú odozvu v akademickej a praktickej sfére a postupne sa zaraďuje medzi dôležité vysokoškolské učebnice. K prehľadnosti a širokej využiteľnosti publikácie i v pedagogickej činnosti prispieva i bohatá bibliografia a priložený menný a vecný register.

Práca je členená do piatich rozsahovo i významovo značne rozdielnych častí. Treba zdôrazniť, že tieto časti na seba logicky nadväzujú a sú vhodne proporcionálne rozdelené. Zmysel a cieľ práce je predstretý v úvodnej časti práce, na ktorú nadväzujú dve všeobecnejšie časti. V úvode nachádzame klasifikáciu a hlavné vývojové etapy prístupov teórií regionálneho rozvoja a k nadväzujúcemu koncipovaniu regionálnej politiky. V ďalších dvoch častiach sú predstreté základné teoretické prístupy k skúmaniu spoločenskej reality. Prvá z nich je všeobecne metodologická, respektíve filozofická. Zaoberá sa metodologickými prístupmi v spoločenských vedách, ktoré sa pri tvorbe teórií regionálneho rozvoja uplatňujú. Autori sa tu pokúšajú v zhustenej a zjednodušenej podobe predstaviť problematiku vedeckej metodológie a teórie vedy, ale tiež opísať ich význam a ohlasy oddelene v ekonomickej teórii a v teóriách regionálneho rozvoja. Súčasťou tejto časti sú schematické prehľady teoretických smerov 20. storočia, ktoré môžu pri rešpektovaní existujúcich limitov poslúžiť ako pomôcka pri hodnotení jednotlivých teórií regionálneho rozvoja.

Ďalšia časť je vzhľadom na úzke väzby teórií regionálneho rozvoja s ekonomickými teóriami venovaná práve týmto teóriám. Teórie regionálneho rozvoja sú často ekonomickými teóriami inšpirované, či z nich dokonca priamo vychádzajú. Ako zdôrazňujú autori publikácie, je ťažké jednotlivých autorov jednoznačne k niektorému z hlavných ekonomických smerov priradiť, avšak autori napriek tomu predostierajú jeden z možných pokusov.

Ťažiskom štúdie je štvrtá časť, v ktorej je podaný prehľad i kritická analýza hlavných typov teórií regionálneho rozvoja, vrátane ich možného uplatnenia v rámci súčasnej regionálnej politiky. Dôraz je kladený hlavne na regionálnu politiku uplatňovanú v krajinách Európskej únie. Výnimočná zložitosť sociálnej reality v regionálnej problematike sa samozrejme odzrkadľuje i v postupoch jej poznávania, čo vidieť na množstve teórií regionálneho rozvoja. Autori rozlišujú šesť hlavných skupín týchto teórií: neoklasické a neoliberaálne teórie regionálneho rozvoja; keynesiánske obdobie: teórie skupiny jadro-periféria; štrukturalistické prístupy; kriticko-realisticke prístupy; inštitucionálne smery a súčasné (eklektické) obdobie regionálnej politiky. Prostredníctvom časovej postupnosti (napriek prirodzenému konštatovaniu o paralelnosti niektorých škôl) je naznačený i vývojový posun ťažiska prístupov v poznaní regionálnej vývojovej problematiky v období asi 70 rokov. Pri každej teórii regionálneho rozvoja je uvedené obdobie jej vzniku, jej podstata a v čom sú príčiny regionálnych rozdielov. Ďalej sa autori snažia poukázať na subjekty regionálneho rozvoja, hlavné uvažované diferenciacné či nivelizačné mechanizmy, ale i implikácie danej teórie pre regionálnu politiku. Prehľadnosť skupiny teórií dopĺňajú pripojené tabuľky, zhrňujúce hlavné prvky jednotlivých teórií, čo umožňuje rýchle porovnanie teórií rôznych smerov i teórií vo vnútri jednotlivých skupín navzájom. Ako uvádzajú samotní autori, hlavný zmysel prehľadu je komparatívny so snahou o zovšeobecnenie a vytvorenie jednotnej klasifikácie. Zároveň je základom pre kritické posúdenie hlavných vývojových trendov teórií regionálneho rozvoja. Za hlavný prínos považujem to,

že prehľad teórií regionálneho rozvoja má nielen informatívnu funkciu, ale i vysoko analytickú, doplnenú o príklady vplyvu jednotlivých teórií na konkrétne politiky a regióny.

Posledná - záverečná časť je pokusom o všeobecné zachytenie kľúčových otázok štúdia regionálneho vývoja. Autori v zhustenej forme prezentujú ďalšie možné kategorizácie teórií z rôznych pohľadov. Poukazujú tiež na vzrastajúci význam neekonomických vedných odborov pri štúdiu regionálnej problematiky. Analýza teórií regionálneho rozvoja naznačuje, že interdisciplinárny odbor venovaný regionálnej problematike prešiel z čiastkovej ekonomickej disciplíny až po odbor, ktorý čerpá inšpiráciu z ekonómie, geografie, ale i zo sociológie či kultúrnej antropológie. Autori v záverečných častiach práce zdôrazňujú, že myslenie v teóriách regionálneho rozvoja v poslednom desaťročí okrem iného bolo významne ovplyvnené práve teóriou štruktúr sociológa A. Giddensa.

V tejto časti autori tiež zhodne s viacerými teoretikmi regionálneho rozvoja dospievajú k záveru, že žiadna z uvedených teórií nedokáže spoľahlivo predpovedať budúci vývoj regiónu, čo by však nemalo byť ani ich cieľom. „Regionálny vývoj podobne ako vývoj spoločenský nie je totiž a priori determinovaný a bude vždy významne závislý od aktivity subjektov schopných „spôsobiť rozdiel“.“ (s. 177) Hlavným zmyslom teórií regionálneho rozvoja by podľa autorov a ďalších vedcov (Lee R., Wills J., Bryson J., pozri publikáciu) nemalo byť hľadanie pevných závislostí, ktoré umožňujú presné predikcie, ale stanovenie hierarchie rámcov, vývojových tendencií, procesov a subjektov, vrátane miery ich autonómie, väzieb a pozície, z ktorej aktéri vnímajú a interpretujú realitu. Autori napriek tomu nerezignujú na možnosť zovšeobecnenia. Za kľúčové otázky teórií regionálneho rozvoja považujú budovanie takej teórie, ktorá by nerezignovala na možnosť zovšeobecnenia a zároveň by poskytla priestor pre aktivitu subjektu a pluralitu v zmysle konania inštitucionálnych štruktúr pri zachovaní citlivosti k špecifickým podmienkam konkrétnych regiónov.

Cieľom príspevku bolo zamerať pozornosť slovenskej sociologickej obce na publikáciu, ktorá zasadzuje problematiku regionálneho rozvoja a tvorby regionálnej politiky do širšieho vedeckého diskurzu, poukazujúc na hlbšie príčiny rozdielov medzi jednotlivými teoretickými školami. Recenzovaná publikácia je podľa môjho názoru nielen možným príspevkom pri orientácii v teóriách danej problematiky, hľadania faktorov regionálneho rozvoja, ale i pri koncipovaní adekvátnych lokálnych a regionálnych stratégií regionálnej politiky.

Katarína Moravanská